

Received / Makale Geliş Tarihi 09.11.2024
Published / Yayınlanma Tarihi 31.12.2024
Volume (Issue) Cilt (Sayı) 8 (49)
pp / ss 1708-1716

Research Article / Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.14585796
Mail: editor@pejoss.com

Dr. Gizem Çolpan

<https://orcid.org/0000-0001-9076-9507>
Balıkesir Büyükşehir Belediyesi / Balıkesir / TÜRKİYE

Kültürel Mirasın Korunması Kapsamında Tarih ve Kültürün Dijital Aktarımı: “Azerbaycan Milli Hali Müzesi Örneği”

Digital Transmission Of History And Culture Within The Scope Of Cultural Heritage Protection: “The Case Of Azerbaijan National Carpet Museum”

ÖZET

Kültürel, sosyal ve ekonomik boyutu artarak önem taşıyan kültür varlıklarının korunması, toplumların kimliklerini şekillendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır. Koruma, tarihi ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasını sağlarken, aynı zamanda yerel ve ulusal kimliğin de inşa edilmesine katkıda bulunmaktadır. Kültürel varlıkların korunması ile ilgili çalışmaların önemi her geçen gün artmaktadır. Bu bağlamda, müzeler, kültürel mirası saklamak ve nesilden nesile aktarmak amacıyla oluşturulmuş önemli kurumlardır. Kültür hazinesini saklarken aynı zamanda ziyaretçileri ve kültür varlıklarını somut biçimde buluşturan etkin ortamlardır. Müzelerin temel işlevi, koleksiyonların korunmasıdır; ancak günümüzde interaktif müzeler, ziyaretçilere daha dinamik bir deneyim sunarak kültürün daha derinlemesine anlaşılmasını sağlamaktadır. Ziyaretçilerin eserlerle etkileşime geçebilmesi, öğrenim süreçlerini destekleyici etkinliklerle zenginleştirilmesi, kültürel mirasın değerini artırmakta ve toplumsal bilinci güçlendirmektedir. Dijital yaklaşımlar sunan müzeler, teknolojinin sunduğu imkanlarla birlikte, sanal gerçeklik, dokunmatik ekranlar gibi araçlar kullanarak zengin bir etkileşim ortamı sunabilmektedir. Böylece, sadece izleyici olmakla kalmayıp, izleyiciler de kültürel içeriklerin bir parçası haline gelmektedir. Bu tür müzeler, çeşitli eğitim programları ve atölye çalışmaları ile de kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunmakta, genç nesillerin bu değerlere sahip çıkmasını sağlamaktadır.

Bu çerçevede araştırma Azerbaycan Milli Halı Müzesi’nde alan araştırması yöntemi, sözlü görüşme tekniği ve literatür araştırması ile gerçekleştirilmiştir. Dokunmatik sistemler, animatronik gösterim, gösteri odaları, gibi müzede bulunan dijital yaklaşımlar incelenmiş görselleri ile birlikte çalışmaya eklenerek literatüre katkıda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Müze, Azerbaycan Milli Halı Müzesi, Dijital Müze.

ABSTRACT

The conservation of cultural assets, which are increasingly important in cultural, social and economic dimensions, is among the fundamental elements that shape the identities of societies. While conservation ensures the transfer of historical and cultural heritage to future generations, it also contributes to the construction of local and national identity. The importance of studies on the protection of cultural assets is increasing day by day. In this context, museums are important institutions created to preserve and transmit cultural heritage from generation to generation. While preserving the cultural treasure, they are also effective environments that bring visitors and cultural assets together in a tangible form. The main function of museums is the preservation of collections, but today interactive museums offer visitors a more dynamic experience, enabling a deeper understanding of culture. Enabling visitors to interact with artifacts and enriching them with activities that support learning processes increases the value of cultural heritage and strengthens social awareness. Museums that offer digital approaches can offer a rich interaction environment by using tools such as virtual reality and touch screens with the opportunities offered by technology. In this way, not only the audience, but also the viewers become a part of the cultural content. Such museums also contribute to the preservation of cultural heritage through various educational programs and workshops, and encourage young generations to protect these values.

In this framework, the research was carried out in the Azerbaijan National Carpet Museum with field research method, oral interview technique and literature research. Digital approaches in the museum such as touch systems, animatronik display, show rooms, etc. were examined and contributed to the literature by adding them to the study with their visuals.

Keywords: Museum, Azerbaijan National Carpet Museum, Digital Museum.

1. GİRİŞ

Kültürel mirasın korunması, saklanması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli rol oynayan sergileme işlevi yanında bilimsel araştırmalara da ışık tutan eğitici faaliyetleriyle ön plana çıkan müzelerin tanımına ilişkin birçok farklı aktarım bulunmaktadır. Erbay, müzelerin toplumun bilimsel ve kültürel geçmişini yansıtan ve geleceği şekillendiren öğeleri sanat ve kültürle birleştiren eğitim kurumları olarak ifade etmektedir (Erbay,2011:56).

Müzelerde tarih ve kültürün yaşaması; doğru depolama, sergileme tekniklerinin uygulanması ve çevresel koşulların sunulması ile doğru orantıdadır. Şüphesiz ki bu durum eserlerin ömürlerinin uzamasında etkin rol oynamaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında her dönem beğenilen, tarihe tanıklık eden, büyük bilgi birikimine ve Türk insanının üstün estetik anlayışına sahip kıymetli bir eşya olan halının müzelerde korunması ile birlikte kültürel değerinin aktarılması özellikle insanlığın kimliği için önem arz etmektedir. Medeniyetlerin bıraktığı zengin miras olan dokuma kültürünün gelecek kuşaklara bırakılması insanlık için bir sorumluluk olarak görülmektedir. Her alanda olduğu gibi etnografik müzelerde de teknolojik gelişmeler, eserlerin korunması, sergilenmesi açısından büyük önem taşıyan ve ziyaretçilerin deneyimlerini zenginleştirerek ilgi uyandırması açısından büyük bir öneme sahiptir.

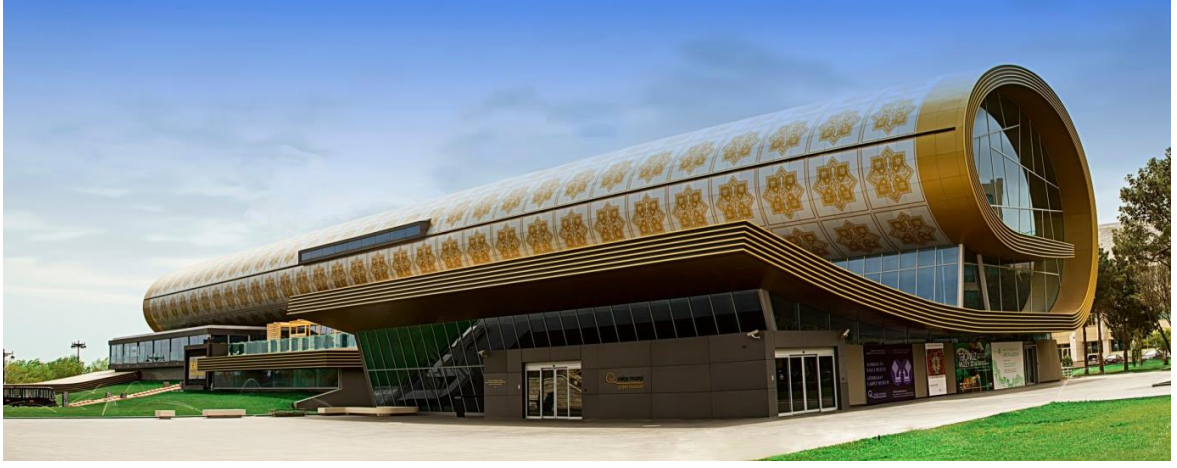
Teknolojik açıdan değişen ve gelişen müzecilik anlayışında sanal canlandırmalar, ses ve görüntü efektleri gibi yeni rehberlik hizmetleri, sözel, görsel ve işitsel etkileşimli, araç ve gereçlerin kullandığı etkili öğrenmeyi sağlayan “interaktif sergiler” bu noktada dikkat çekmektedir. Interaktif yaklaşımlar, ziyaretçilere daha etkileşimli ve katılımcı bir deneyim sunarak öğrenmeyi teşvik etmektedir (Acar, 2017:12). Bu tür müzeler, bireylerin ortak kültürel değerlere dair bir bağ kurmasına yardımcı olurken bu değerlerin gelecek nesillere aktarılmasına da olanak sağlamaktadır. Ayrıca, dijitalleşme ile birlikte yeni sergileme sistemleri sunarak ziyaretçilere metinler, görüntüler, videolar ve 3D modeller gibi çeşitli içerikleri keşfetme imkânı tanıyarak müzeleri daha keyifli ve özel hale getirmektedir.

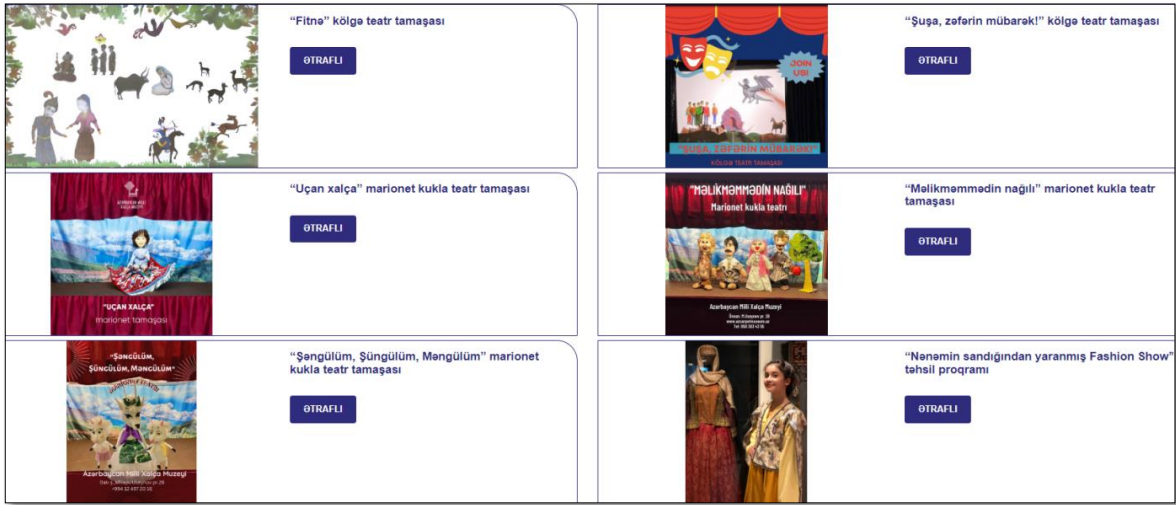
Görse 1. Rhondda Heritage Park Miras Koleksiyonu (www.blackboxav.co.uk).

Araştırma Azerbaycan Milli Halı Müzesi’nde uygulanan slatlı sunum, dokunmatik sistemler, animatronik gösteri, gösteri odaları ve slaytlı sunum gibi interaktif sergileme teknikleri ile sınırlandırılmıştır.

Azerbaycan Milli Halı Müzesi yenilikçi bakış açısı ile harmanlanan ilk ve en büyük modern çağ halı müzesidir. Müze 1967 yılında halıcı ressam Letif Kerimov’un rehberliğinde kurulmuştur. Müze, 2014 yılından bu yana, başkent Bakü’nün ayırt edici özelliği haline gelen, açılan bir halı şeklinde yeni, modern bir binada faaliyetlerine devam etmektedir. Projenin yazarı ünlü Avusturyalı mimar Franz Janz’dır. Yeni bina Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev’in emriyle inşa edilmiştir. Halıların depolanması ve sergilenmesi için yeni bir kültür merkezinin kurulması Haydar Aliyev Vakfı, Azerbaycan Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı ve UNESCO’nun ortak projesi haline gelmiştir. Hazar denizi kıyısında yer alan müze, 10 binden fazla eseri korumaktadır. Sergiler, atölye, söyleşi, uluslararası sempozyumlar ve konferanslar gibi birçok etkinliğin düzenlendiği bir araştırma ve eğitim merkezi olarak işlevini sürdürmektedir. Dijital çağa ayak uyduran farklı teknikleri içinde barındıran müze canlılığını sürdürmekte, dünya genelinde oldukça ilgi görmektedir (azcarpetmuseum.az).

Görsel 2. Azerbaycan Milli Halı Müzesi (Çolpan,2023).

Görsel 3. Azerbaycan Milli Halı Müzesi 2024 yıl sonu proqramları (azcarpetmuseum.az).

2. MATERİYAL ve YÖNTEM

Konu kapsamında ele alınan dijital aktarım yöntemleri için; 2023 yılında Azerbaycan Milli Halı Müzesi'nde alan araştırması yapılmıştır. Araştırmada sergilenen eserlerin tercih edilen dijital aktarım yöntemleri incelenmiştir. Araştırma dahilinde müzede dokunmatik sistemler, animatronik gösterim, gösteri odaları ve slaytlı sunum olmak üzere 4 adet dijital aktarım yöntemi tercih ettiği belirlenmiş, örnekler görsellerle desteklenerek çalışma hazırlanmıştır.

2.1. Dokunmatik Sistemler

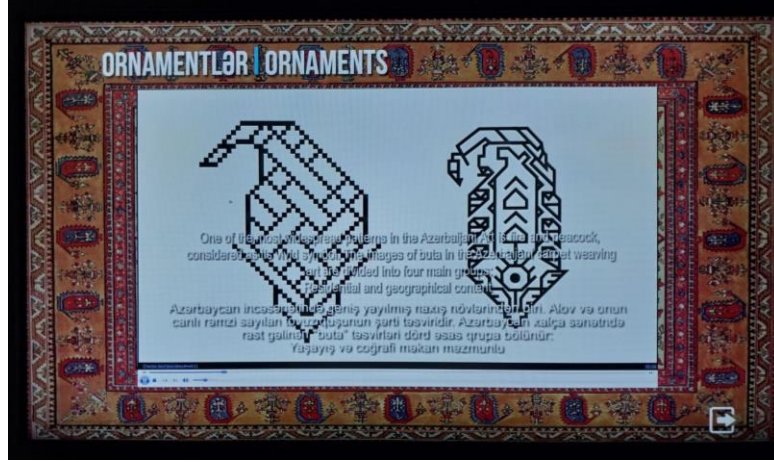
Azerbaycan Milli Halı Müzesi sergi alanı üç kattan oluşmaktadır. Azerbaycan kültüründe önemli bir yeri olan halı ressamı Latif Kerimov'un yapmış olduğu 146 sınıflandırma ile sergileme esası belirlenmiştir. Bu sergileme esasına göre Latif Kerimov halıları dört gruba ayırmıştır. Bu gruplar; Kuba-Şirvan, Gence-Kazah, Karabağ ve Tebriz'dir. Grupların da kendi içlerinde alt grupları bulunmaktadır. Müzenin birinci katında düz dokumalar ve etnografik ürünler yer alırken, ikinci katında gruplara ayrılmış halılar sergilenmektedir. Müzenin üçüncü katında ise halı ressamlarına ait halı tasarımları sergilenmektedir. Müze seçkin halılarını sergilemek ve bilgilerini ziyaretçilere aktarabilmek için, vitrin içi, yatay ve dikey sergileme gibi farklı teknikler kullanmaktadır. Bu tekniklerin yanı sıra, ziyaretçilerin istedikleri bilgilere daha yakından ve detaylı erişim sağlayabilmelerine olanak tanıyan dokunmatik ekranlar, sergileme alanlarında da yer almaktadır.

Azerbaycan Milli Halı Müzesi'nde, dokunmatik sistemler müzenin 3. Katında yer almaktadır. Ekran üzerinde, müzede sergilenen halılarının alt grupları, ait olduğu yöreler, tarihi bilgiler, motiflerin çizimleri ve bu motiflerin bölgedeki anlamları hem İngilizce hem de Azerbaycan dillerinde açıklamaları ile birlikte halı görselleri olarak sunulmaktadır.

Müzelerde dokunmatik ekranların kullanılması, teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu sistemler, interaktif yaklaşımlar sunarak ziyaretçilere daha eğlenceli, ilgi çekici ve bilgi verici bir deneyim sağlamaktadır. Dünyada birçok örneği olduğu gibi ülkemizde de; Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Erimtan arkeoloji ve Sanat Müzesi, Ankara Etnografya Müzesi'nde dokunmatik ekran kullanım örnekleri mevcuttur (Özrili ve Özrili, 2021:86).

Görsel 7. Azerbaycan Milli Halı Müzesi dokunmatik ekran sistemi (Çolpan, 2023).

Görsel 8. Azerbaycan Milli Halı Müzesi dokunmatik ekran sistemi (Çolpan, 2023).

2.2. Animatronik Gösterim

Animatronik gösterim, geçmişe ilişkin interaktif ve etkileyici deneyimler sunan bir sergileme yöntemidir. Bu teknoloji, gerçekçi hareket eden ve ses çıkaran modellerin kullanılmasıyla tarihsel olayları veya figürleri canlandırma imkanı sağlamaktadır. Canlı performansları taklit eden hareketli mankenler ve seslerle desteklenerek, ziyaretçilerin tarihsel ve kültürel içeriklerle etkileşime girmesini sağlamak için bir araya getirilmektedir. Bu gösterimler anlatımı güçlendirmektedir. Hareket ve ses kullanımının bir arada uygulandığı animatronik teknikte, canlandırmalar da yapılmaktadır (Boyraz, 2011:47). Böylelikle bu sistemlerin bazen tarih öncesi bir canlı varlık ya da halılarda kullanılan motifler hayal gücü ile geliştirilerek sergilenmektedir. Örneğin, tarih öncesi canlılar veya geleneksel motiflerin canlandırıldığı sahnelerde izleyiciler, hem görsel hem de işitsel deneyimler yaşamaktadır, bu sayede tarih daha etkili bir biçimde sunulmaktadır. Bu tür sergileme, geleneksel yöntemlere göre çok daha fazla etki alanına sahip olup, multimedia bileşenleriyle zenginleştirilmiştir.

Görsel 9. Azerbaycan Milli Halı Müzesi, (Çolpan,2023).

Görsel 10. Azerbaycan Milli Halı Müzesi, (Çolpan,2023).

Azerbaycan Milli Halı Müzesi, Animatronik gösterimler için giriş katta bulunan iki odayı tercih etmektedir. Bu oda içeriye ışık geçirmeyecek şekilde dizayn edilmiştir. Böylece ziyaretçilerin dikkatini tamamen gösterimlere vermeleri sağlanmaktadır. Animatronik gösteriler; Müzenin halı tasarımcıları tarafından motifler hikayelerle zenginleştirilerek hayata geçirilmektedir. Azerbaycan halı motiflerinin yer aldığı tasarımlar, bu teknik ile canlandırılarak ziyaretçilere sunulmaktadır. Ayrıca, Türk kültürünün önemli figürlerinden olan Dede Korkut, Köroğlu gibi kahramanlar da bu gösterim tekniği kullanılarak izleyicilere aktarılmaktadır. Böylece, ziyaretçiler hem kültürel bir yolculuğa çıkar hem de halı sanatının derinliklerini keşfetme fırsatı bulmaktadır.

Görsel 11. Azerbaycan Milli Halı Müzesi, (Çolpan,2023).

Görsel 12. Azerbaycan Milli Halı Müzesi, (Çolpan,2023).

2.3. Gösteri Odaları

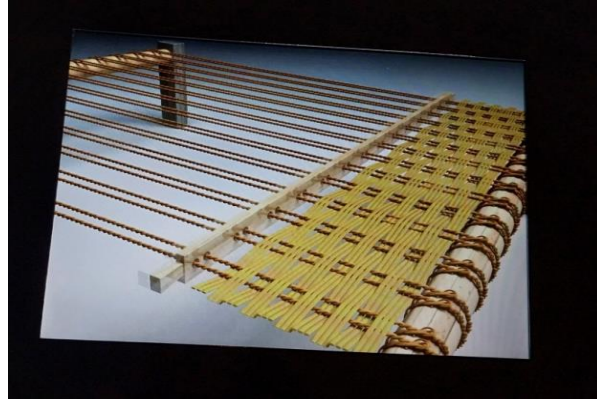
Müzelerde bulunan gösteri odaları, sergilenen eserlerin sadece görsel olarak sunulmasından öte, ziyaretçilere o dönemi daha iyi anlamaları için kapsamlı bir deneyim sunmayı amaçlamaktadır. Bu odalar, genellikle eserlerin tarihsel ve kültürel bağlamını vurgulamak amacıyla, destekleyici eşyalarla donatılmıştır (Akın ve Gümüş, 2019:25). Örneğin, Sıdika Erke Etnografya Müzesi'nde yer alan Kuvâ-yı Milliye odası, ziyaretçilere o tarihi dönemi hissettirecek öğelerle zenginleştirilmiştir. Bu tür odalar, eserlerin sergilenme biçimini değiştirerek, izleyicinin o dönemin atmosferini daha iyi kavramasına yardımcı olmaktadır. Böylece ziyaretçiler, sergilenen nesnelerin arka planındaki öyküyü ve tarihsel önemi daha derinlemesine anlayabilmektedir.

Müzelerdeki gösteri odası tekniği, katılımcıların sergilenen nesne veya işlem hakkında ön bilgi sahibi olmalarını sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Bu teknik, izleyicilerin akıllarında bağ kurarak daha anlamlı deneyimler elde etmelerini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca sanat eğitimi ve tarih bilincinin gelişimine katkıda bulunarak, eserlerin anlatımını destekleyen eşyalarla birlikte dönemine uygun bir sunum gerçekleştirmektedir.

Görsel 13. Azerbaycan Milli Halı Müzesi, (Çolpan,2023).

Azerbaycan Milli Halı Müzesi, ziyaretçilerine halı dokuma sürecini yakından izleme fırsatı sunarak etkileşimli bir deneyim sağlamaktadır. Müzedeki dokuma alanı, ziyaretçilere el işçiliği ile yapılan halıların yapılışını uygulamalı olarak sergilemekte ve her katında bir dokuyucu bulunmaktadır. Ziyaretçiler, bu dokuma sürecini görme imkânı bulurken, hemen her dokumanın altına ve sergi alanına yerleştirilen ekranlarla da dokuma aşamalarının görsellerini izleyicilere aktarmaktadır.

Görsel 14. Azerbaycan Milli Halı Müzesi, (Çolpan,2023).

Görsel 15. Azerbaycan Milli Halı Müzesi, (Çolpan,2023).

2.4. Slaytlı Sunum

Uzun yıllar süresince müzelerde slayt yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde en basit düzenek, bir projektör ve kaset çalar ya da konuşmacı tarafından sağlanan bilgilerle birlikte çalışmaktadır. 1990'lı yıllarda bu sistemi geliştiren yeni teknolojiler, özellikle hareketli görüntüleri ve bir anda yirmiden fazla projeksiyon makinesinin kullanımını sağlayan aletler ortaya çıkarmıştır. Bu tür cihazlar, özellikle Gökbilimi Müzeleri ve Planetaryumlar gibi yerlerde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Londra Planetaryumu ve Hamburg Planetaryumu, bu yöntemin en iyi bilinen uygulama örneklerindedir (Belcher, 1991:65). Azerbaycan Milli Halı Müzesi de bu teknikten yararlanmakta sergi alanındaki eserlere ait görsellerin sunum olarak yansıtmaktadır.

Görsel 16. Azerbaycan Milli Halı Müzesi, (Çolpan,2023).

3. SONUÇ

Uzaktan ve sınırlamalar içerisinde sergilenen geleneksel müzecilik envanteri, yerini ziyaretçi ile etkileşim halinde olabilen veri aktarımına dönüşerek ziyaretçi ile eser arasındaki sosyal bağı ve görsel niteliği de arttırmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ile ortaya çıkan dijital sergileme elemanları, dokunmatik ekran, dijital mekânlar, sanal gerçeklik, çok boyutlu gösterim (projeksiyon), diorama gibi sergileme tekniklerinin yanı sıra rehberli geziler, seminer salonları, uygulama atölyeleri, toplantı ve çok amaçlı salonlar, kafeler ve sosyal alanların artırılması müze-toplum ilişkisinin geliştirilmesine yardımcı olmaktadır.

Azerbaycan Milli Halı Müzesi, modern sergileme teknikleriyle interaktif bir deneyim sunmaktadır. Gelecek kuşaklara dokuma kültürünün aktarılmasını, tarihi ve sanatsal mirasın sürdürülebilirliği açısından bir sorumluluk olarak görmektedir. Müze; slatlı sunumlar, dokunmatik sistemler, animatronik gösteriler, gösteri odaları ve slaytlı sunum gibi teknolojiler kullanarak ziyaretçilerine halı sanatını etkili bir şekilde tanıtmaktadır. 1967 yılında kurulan müze, 10 binden fazla eseri korumakta ve araştırma ile eğitim merkezi olarak da faaliyet göstermektedir. Bunların yanı sıra rehberli geziler, seminer salonları, çocuk ve yetişkinlere özel uygulama atölyelerine ek olarak çok amaçlı salonları ile ziyaretçiler tarafından dikkat çekmektedir.

Azerbaycan Milli Halı Müzesi'nde yapılan alan araştırmaları sonucunda; dijital etkileşimli sunum tekniklerinin hedef kitleye ulaşmakta etkili olduğu, ziyaretçilerin bu alanlarda daha fazla vakit geçirdiği gözlemlenmiştir. Ziyaretçiye verilmek istenen bilgi, eğitici ve eğlenceli bir şekilde verilmektedir. Ziyaretçilerin, geleneksel sergileme tekniklerinden daha çok etkileşimli uygulamalara odaklandığı tespit edilmiştir. Etkileşimli sergileme teknikleri hem müzeyi hem de kullanıcıyı pasif durumdan aktif duruma dönüştürmektedir. Bu teknikler, ziyaretçileri pasif bir konumdan aktif bir katılımcı durumuna dönüştürerek müze deneyimini zenginleştirmekte ve kalıcı bilgi edinmelerini sağlamaktadır. Bu yaklaşımlar, kullanıcıların müze koleksiyonları ve eserleri ile daha derin bir bütünleşme yaşamalarına yardımcı olmakta ve müzeleri daha çekici hale getirmektedir.

Teşekkür

Bu çalışmada Azerbaycan Milli Halı Müzesi çalışanlarına, alan araştırması sırasında yardımcı olan kaynak kişilere ve katkılarını esirgemeyen kıymetli hocam, Sayın Prof. Dr. Mustafa Genç'e teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Acar, A. (2017). Müze ve sergilemelerde Etkileşimli Tasarım Çözümleriyle Bilgiyi Görselleştirmek. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Yazıları, 36, 139-155.
- Akçaova, A., & Köse Doğan, R. (2020). Dijital Çağda Müzecilik Anlayışına Yenilikçi Yaklaşımlar. *IDA: International Design and Art Journal*, 2(1), 67-79.
- Azerbaijan Carpet Museum. www.azcarpetmuseum.az.
- Black Ox Audio Visual. www.blackoxav.co.uk.
- Boyras, B. (2011). Müzelerde sergileme yöntemleri bağlamında teknoloji kullanımı (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Belcher, M. (1991). Types of museum exhibition. *Exhibition in Museums*, 58-190.
- Erbay, M. (2011). Müzelerde sergileme ve sunum tekniklerinin planlanması. İstanbul: Beta Basım.
- Gümüş Akın, G., & Gümüş, F. (2019). Türkan Saylan Lepira Anı Evi Projesi. *UNIMUSEUM*, 2(1), 21-27.
- Özrili, A. S., & Özrili, Y. (2021). Müzelerde interaktif (etkileşimli) sergileme uygulamaları. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 11(24), 85-102.

Görüşmeler (Kaynak Kişiler)

- Dürdane Gadirova, 43 yaşında, Azerbaycan Milli Halı Müzesi, Halı Şubesi Sorumlusu, Azerbaycan.
- Nurana Salimli, 37 yaşında, Azerbaycan Milli Halı Müzesi, Halı Şubesi Sorumlusu, Azerbaycan.
- Nardane Yusufova, 50 yaşında, Azerbaycan Milli Tarihi Müzesi Tasvirî Metaryeller Şube Müdürü, Azerbaycan.
- Sema Kürekçi, 45 yaşında, Kültür ve Turizm Bakanlığı Sanat Tarihçisi, Restoratör ve Konservatör, Bursa.
- Sevine Qasuvova, 30 yaşında, Azerbaycan Milli Halı Müzesi, Halı Şubesi Personeli, Azerbaycan.
- Yalçın Salimov, 40 yaşında, Azerbaycan Milli Halı Müzesi, Halı Şubesi Sorumlusu, Azerbaycan.